

При цьому спостерігається поступове ускладнення характеру порушень психічного розвитку залежно від віку, терміну логопсихологічного впливу, взаємостосунків у сім'ї, соціального середовища. Таким чином, включення психологічних методик вивчення базових складових психічного розвитку (довільної регуляції: рухової активності, психічних процесів і функцій, емоцій та поведінки) дозволило визначити варіанти психічного дизонтогенезу (дисгармонійний, затриманий, дефіцитарний, тотальний), прослідкувати взаємовплив дефекту мовлення та психічного розвитку дітей, підлітків та юнаків із ВНГП.

У результаті міжсистемного багатофакторного аналізу агрегованих даних діагностики мовленнєвого та психічного розвитку осіб із ВНГП виявлено закономірності, взаємозалежність та взаємообумовленість формування функціональної системи мови і мовлення та базових складових психічного розвитку дітей із ВНГП від народження до повноліття.

Безперечно доведено, що діти із ВНГП мають набагато складніші механізми порушення психомовленнєвої діяльності, ніж традиційно вважалося протягом багатьох років. У цих дітей не лише своєрідно розвиваються механізми породження та формування підсистем функціональної системи мови та мовлення (семіотична, програмування та інтерпритації мовленнєвих актів, регуляційна), але й зазнають шкоди глибинні процеси формування базових складових психічного розвитку (довільної регуляції: рухової активності, психічних процесів і функцій, емоцій та поведінки), що звужує когнітивний ресурс дитини, стримує емоційно-особистісний розвиток, ускладнює процес соціальної адаптації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конопляста С. Ю. Розвиток дітей із вродженими незрощеннями губи та піднебіння. Теорія та практика: Монографія. Київ. – НПУ імені М.П. Драгоманова. 2008. – 212 с.
2. Конопляста С. Ю. Логопсихологія : навч. посіб. / С. Ю. Конопляста, Т. В.Сак; за ред. М.К.Шеремет. – К. : Знання, 2010. – 293 с.
3. Коломинский Я. Л., Панько Е. А., Игумнов С. А. Психическое развитие детей в норме и патологии. Психологическая диагностика, профилактика и коррекция.- Питер, 2004. - 480 с.
4. Корнев А.Н. Основы логопатологии детского возраста. Клинические и психологические аспекты. - СПб.: Речь. - 2006.- 380 с.: ил.
5. Семаго Н.Я., Семаго М.М. Теория и практика оценки психического развития ребенка. Дошкольный и младший школьный возраст. – СПб: Речь, 2005. – 384 с.: илл.
6. Тарасун В.В. Морфофункціональна готовність дітей з особливостями у розвитку до шкільного навчання: діагностика і формування. Монографія. – К.: Видавництво Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, 2008. – 299с.

УДК – 376.2(09) [Сікорський]

ПИТАННЯ РОЗВИТКУ МОВЛЕННЯ З ВИРОГІДНИМИ ВАРІАЦІЯМИ ЙОГО ПАТОЛОГІЧНОГО ВИКРИВЛЕННЯ В ПРАЦЯХ І.О.СІКОРСЬКОГО

Корнев С.І.

При побудові системи методичної роботи, спрямованої на формування дитячого мовлення в умовах глибокого його недорозвинення, принципове значення має врахування закономірностей розвитку мовлення дітей, які нормально говорять, що дозволяє визначити вимоги до розвитку тих або інших рівнів мовленнєвої діяльності на різних етапах її формування. Необхідно також враховувати рівень розвитку патологічного мовлення, його особливості й потенційні можливості оволодіння дітьми мовою у процесі корекційного впливу.

При построении системы методической работы, направленной на формирование детской речи в условиях глубокого ее недоразвития, принципиальное значение имеет учет закономерностей развития речи детей, с нормальным речевым развитием, что позволяет определить требования к развитию тех или иных уровней речевой деятельности на разных этапах ее формирования. Необходимо также учитывать уровень развития патологической речи, ее особенности, и потенциальные возможности овладения детьми речью в процессе коррекционного обучения.

During the construction of the system of methodical work, directed on forming of child's speech in the conditions of its deep exalation, an of principle value has an account of conformities of development of child's speech, with normal speech development, that allows to define requirement to development of those or other levels of speech activity on the different stages of its forming. It is necessary also to take into account the level of development of pathological speech, its features, and potential possibilities of capture children by speech in the process of the correction teaching.

Ключові слова: формування дитячого мовлення, розвиток патологічного мовлення, закономірності розвитку дитячого мовлення, І.О.Сікорський.

Ключевые слова: формирование детской речи, развитие патологической речи, закономерности развития речи детей, И.А.Сикорский

Key words: development of speech of children, development of pathological speech, directed on forming of child's speech I.O. Sikorskiy

Одним з перших вітчизняних науковців, хто звернув свою увагу на питання розвитку мовлення у дітей з нормальним розвитком у співвіднесенні з вірогідними варіаціями його паталогічного викривлення, був професор Іван Олексійович Сікорський. У своїх роботах "О развитии речи у детей" [1] та "О заикании" [6] він розкриває основні умови формування, закономірності та принципи розвитку дитячого мовлення за норми та можливі варіанти відхилень.

У процесі розвитку словесного мовлення І.О. Сікорський виділяє два моменти, що суттєво відокремлені як за змістом так й за часом. Перший - це фонетичний період вивчення мовлення, за якого перші явища виникаючого мовлення складаються з окремих звуків, дитина починає словесну практику вивченням механізму вимови окремих звуків і поєднання їх в склади. Даний період Іван Олексійович вважає завершеним в той момент, коли дитина добре оволоділа звуконаслідуванням. На його думку, перші звуки, що вимовляються дитиною, виникають випадково і не мають ніякого символічного значення, але, з часом, дитина починає пов'язувати задум з відомими звуковими образами в міцні психологічні асоціації. Цей (другий) процес професор І.О. Сікорський називає "навчанням логіки слова", що з фізіологічної точки зору полягає в встановленні взаємозв'язків між центром мовлення і іншими кортикальними центрами.

Таким чином, охарактеризувавши найголовніші факти, що характеризують розвиток мовлення у дітей, І.О. Сікорський пропонує їх наступну ґрунтовну характеристику.

Він говорить про те, що мовлення є результатом спільної дії трьох різних механізмів, а саме механізму дихального, голосового і звуковимовного. Спільна координована діяльність цих механізмів не є такою з першого дня народження, а виникає поступово. Раніше за все починається діяльність голосового апарату: вже у момент народження на світ голос є цілком розвиненою функцією і з того часу стає одним з найважливіших засобів емоційних проявів дитини. Потім, вельми скоро, починаються перші етапи розвитку механізму мовлення. Так, І.О. Сікорський, як і більшість науковців, вказує на те, що вже в перші місяці життя приємний настрій у дитини виражається голосом, що має відтінок звуку "а", поганий настрій супроводжується звуком "е". На цей час в мовленні дитини наявні і інші голосні звуки в більш менш зрозумілій формі, потім незабаром приголосні звуки "м" і "б" і, нарешті, губні. Перші приголосні звуки, зазначає Іван Олексійович, відрізняються особливим характером, а саме видихувальна напруга, за допомогою якої звук виголошується, вельми слабка і тому самі звуки тихі і мало виразні, й модульовані: "Наприклад, звуки «п» або «ф» схожі на «т'», що схожі на звуки, які можна чути у дитини, що спить, при пасивному видихуванні, коли повітря, що видихається, частково проривається і через отвір рота, механічно розмикаючи губки" [1, С. 147] Такі ж, позбавлені чіткості й виразності, і язикові звуки. Досконалий контраст з цим являє собою видихувальна напруга при крику, голосні звуки при цьому відрізняються набагато більшою різкістю і силою. Якщо порівнювати ці дві категорії звуків, то стає цілком очевидним, зазначає професор І.О. Сікорський, що експірація, що входить до складу голосових рухів, є вельми різкою і енергійною вже з моменту народження; видих же, що відповідає чистим рухам, в перші місяці ще вельми слабо розвинений. З цього Іван Олексійович робить висновок, що координація між голосовим апаратом і дихальним вже цілком сформована до моменту народження, але між дихальним і артикуляторним апаратами вона ще не встановилася і в перші місяці життя є в зародковій формі. З часом експірація, що супроводжує артикуляцію, стає більш енергійною, тому сила, з якою вимовляються звуки в третю чверть року, є значно більшою, ніж в першу чверть.

За даними професора І.О. Сікорського, розвиток мовлення вступає в нову фазу з третього або четвертого місяця від народження дитини: "В цей час вперше з'являються склади, тобто групи звуків, що вимовляються з одним безперервним видихувальним поштовхом" [1, С. 148]

Перші склади дитини виникають або у вигляді двох звуків - голосного та приголосного, або у вигляді одного голосного звуку. Звичайно дитина вимовляє частину звуків з багатозвучних складів і таким чином приводить всі склади в елементарний шаблонний вигляд. Цим значно спрощується взаємна координація між артикуляторними і експіраторними рухами. Тобто, таким чином І.О. Сікорський пояснює той факт, що дитина намагається не використовувати два приголосних в складі, не дивлячись на те, що кожен із звуків окремо легко вимовляється дитиною. Подальше спрощення складової структури дитиною сприяє зміні звуків таким чином, щоб у суміжних складах повторювалися ті ж самі звуки або звуки, що мають більш значну подібність за своєю силою та тривалістю. Ця особливість мовлення, що розвивається, найяскравіше виражена у дітей, які вивчають мовлення за складовим шляхом. За даними Івана Олексійовича, ці діти доводять слова до повної кількості складів простим повторенням звуків, допускаючи лише незначні модифікації; так наприклад, називають "колобок" - "бобобок", "руки" - "люлюки" та ін.

Порівнюючи два типи розвитку мовлення (звуковий і складовий), І.О. Сікорський відмічає, що відмінність їх полягає в тому, що в одному випадку на перший план виступає практика дитини в артикуляторній експірації, а в іншому вправлення у вимові звуків, тобто в артикуляторній роботі у відповідному напрямку. Даний факт, на його думку, є якнайкращим доказом самостійності і незалежності окремих механізмів мовлення. Взаємна координація їх здійснюється поступово, упродовж достаньо тривалого часу. Вона залишається незавершеною упродовж усього другого, а іноді і третього року життя дитини. Вельми позитивним, на думку Івана Олексійовича, є те, що додавання нових звуків в складах, тобто ускладнення звукового складу, часто проходить через певну проміжну фазу, як приклад професор І.О. Сікорський пропонує вимову слова “не знаю”: “... яке спочатку вимовляється, як “ненаю”, потім в його вимові чується щось схоже на “незнаю” або “незнаю”. Якщо постійно стежити за вимовою подібного слова, то можна побачити, що дитина поступово скорочує внесену нею голосну так, що після закінчення деякого часу вона вимовляється, як французька «emuet» і нарешті цілком зникає” [2, С. 153]. Таким чином, зайвий звук, що утворює зайвий склад, на думку Івана Олексійовича, використовується дитиною лише для того, щоб уникнути трьохзвучного складу.

Розглядаючи питання особливостей складової будови, які виникають у дітей в процесі опанування правильною звуковимовою, Іван Олексійович відзначає, що дитяче мовлення надовго зберігає свій характеристичний відтінок лепету, насамперед завдяки неточному вимовлянню окремих звуків та заміні одних звуків іншими. Звуки, що вимовляє дитина, на думку Івана Олексійовича, лише приблизно схожі на звуки дорослого, але не тотожні, і їх можна порівняти між собою лише деякою мірою. Виникаючи в своєму характеристичному вигляді, лепетні звуки упродовж певного часу перетворюються в нормативні звуки, проходячи через довгий шлях проміжних форм. Більшість авторів, серед яких Є.Ф. Соботович, А.М. Смірнова, О.В. Правдіна та інші, які вивчали послідовність появи звуків в онтогенезі, зазвичай відмічають періоди, в які відповідних звуків ще не було, та інші періоди, в які вони з'являлися в дитячому мовленні. Сама постановка такого питання, на думку Івана Олексійовича, не відповідає істині. Якщо стежити об'єктивно за характером звуків дитини, як це робить порівняльне мовознавство, то можна переконатися в тому, що велика частина звуків у дитини виникає шляхом постійної метаморфози і диференціювання з елементарних простих артикуляторних рухів. Поступовий розвиток і ускладнення цих рухів складає субстрат відповідних змін звуків. Однак, як зазначає Іван Олексійович, нерідко можна спостерігати раптове виникнення звуків, що до того часу дитиною не вимовлялися наприклад: “... дитина, яка не могла вимовляти звук “к” і ще вчора вимовляла Тарл замість Карл, сьогодні вимовляє це слово правильно” [2, С. 154]. Вирішуючи дане протиріччя, Іван Олексійович відзначає, що такі приклади не поодинокі, але цілеспрямоване спостереження за мовленням дитини легко розв'язує це протиріччя. Дитина за звичкою вимовляє відповідне слово замінюючи звук “к” на “т”, але проте в багатьох інших словах у цієї самої дитини, за спостереженнями І.О. Сікорського, існують перехідні звуки, наприклад, звуки наближенні до звуку “к” або до звуку “т”. Якщо подібне спостереження вести упродовж тривалого часу, то існування перехідних звуків стає цілком очевидним, наголошує Іван Олексійович. Таким чином, вправляючись у вимовлянні звуків, дитина, нарешті, навчається вимовляти звук, і тоді отримані результати переносить і на те слово, у вимові якого дотримувалася старої звукової редакції. Такі дані, за словами самого Івана Олексійовича, були отримані ним не лише на основі використання фонетичного аналізу, але - що набагато доказовіше - на основі спостереження та вивчення самого механізму артикуляції. Аналогічно Іван Олексійович пояснює утворення та розвиток звука “ш” зі звука “с”. Спочатку дитиною, зазначає він, вживається один і той самий звук “с”, для всіх випадків, де належало бути звукам “с”, “з”, “ш”, “ж”; але потім, в тих випадках, де повинен був бути застосований звук “ш” або “ж”, дитячий звук “с” вимовляється з більшим або меншим пом'якшенням, що вказує на підйом язика до твердого піднебіння і таким чином поступово виникає звук, що відрізняється від “с”, та наближається до “ш”. Цією ж причиною (підняття кінчика язика) Іван Олексійович пояснює і таке загальнопоширене явище, як пом'якшення консонантів [6].

Еволюція звуків простежується професором І.О. Сікорським майже на всіх звуках дитячого мовлення. Взагалі, на думку Івана Олексійовича первинні звуки дитини мають різноманітні властивості: одні носять характер більш або менш ясно вираженої специфічності, інші набагато менш вдалі і сумнівні з точки зору їх нормативності. Упродовж всього періоду навчання мовленню зустрічається, за даними І.О. Сікорського, багато перехідних його форм, якими дитина користується. Ці форми є нестабільними. Поступово, в процесі мовленнєвої практики, дитина обирає певні звуки й фіксує увагу на правильній їх вимові. До таких звуків професор І.О. Сікорський відносить наступні звуки: “м”, “б”, “п”, “ф”, “т”, “н”, “г”, “к”, а також всі голосні звуки. Даним звукам автор дає назву – звуки раннього періоду. Але навіть, коли ці звуки вже встановилися у мовлення дитини, на думку Івана Олексійовича, вони все ж не є суто спеціалізованими, так що звуки однієї дитини не цілком схожі на звуки іншої. Але ці звуки вже можуть достатньо чітко розпізнаватися та класифікуватися. Однак певна група звуків не опановується дітьми даного віку, а саме звуки “ш”, “ж”, “р”, частково “з” та “л”. Говорячи про причини, які заважають їх нормативному засвоєнню та використанню, Іван Олексійович, на відміну від К. Шульце [4], який вважав, що дані звуки потребують для своєї вимови більшої витрати м'язової сили, внаслідок чого й не можуть

бути засвоєнні в певний період, вважає таке пояснення неправомірним з точки зору фізіології звуків. На його думку, головна складність артикуляційної роботи полягає в складності поєднання різноманітних рухів, а не в їх абсолютній силі. Як відзначає Іван Олексійович, головну роль в артикуляційній роботі відіграють відчуття положення та руху органів артикуляції, які, на його думку, мають більше значення за для координації, ніж безпосередньо м'язові відчуття. Виходячи з даного положення професора І.О. Сікорського, можна пояснити певні особливості у формуванні звуковимови у дітей, так, наприклад, він відзначає, що язикові звуки ("т", "н", "з") утворюються при положенні кінчика язика коло краю зубів чи біля крайньої передньої точки порожнини рота, а звуки "г" і "к", при положенні кореня язика біля задньої точки; а при вимові звуків "ж" та "ш" положення кінчика язика, не має такої визначеності, а тому, при недостатній чутливості твердого піднебіння, орієнтиром для визначення різних палатальних (піднебінних) положень язика є, головним чином, м'язове відчуття. В першому випадку для визначення місця і положення артикулюючих частин слугує м'язово-чуттєва асоціація, у другому одне лише м'язове відчуття. Така точка зору Івана Олексійовича певною мірою пояснює загальний факт пізньої появи в мовленні дітей палатальних звуків порівняно з іншими. Рання поява голосного звуку має деякою мірою палаталізований характер, не протирічить поясненню Івана Олексійовича, тому що при голосних звуках не виникає потреба дуже точно локалізувати рухи, - голосні легко утворюються в достатньо широких артикуляційних межах. Палаталізовані звуки за виключенням звуку "в", на думку автора, також з'являються в першу чергу. Раннє виникнення їх може бути пояснено визначеністю місця утворення звуку і розвитком дотикової чутливості губ, що має походження із практики смоктальних рухів. На таке педагогічне значення механізму смоктання для майбутнього мовлення вказував К. Шульце.

Індивідуальність в процесі розвитку мовлення, на думку автора, має свій прояв в доборі звуків, на яких дитина, переважно, зупиняє свою увагу і які складають перший щабель в процесі опанування мовленням. Так, по відношенню до язикових звуків, значна частина дітей зупиняє свою увагу на звуку – "т", певна частина на – "с" та іноді на "н", використовуючи їх у вигляді універсальних заміників, наприклад, "хочу" – "тосу".

Наступний фактор індивідуалізації мовленнєвого розвитку, на думку І.О. Сікорського, має прояв у співвідношенні використання дзвінких та глухих приголосних. Так, автор зазначає, що певна частина дітей використовують перші звуки - глухі, а інша частина - дзвінки, не залежно до дійсних мовленнєвих вимог, наприклад слово "білий", одні вимовляють, як "тілий", а інші як "ділий". Взагалі в цей період життя дитини її фонетика носить досить схематичний, нестійкий характер, про що неодноразово зазначали в своїх роботах Є.Ф. Соботович, Г.М. Смірнова, О.В. Правдіна та інші автори. Проте існує досить чітка закономірність у вживанні звуків різних артикуляторних категорій, а саме: язикові звуки замінюються на язикові, а губні - на губні. Розбіжність же відмічається у дітей, мовленнєвий розвиток яких проходить за складовим типом, але у них й немає заміни звуків, а є лише схематичне утворення складу, що не має нічого спільного з фонетичними вимогами, тому і не може вважатися порушенням.

Розвиток звуків більш пізнього періоду, на думку професора І.О. Сікорського, походить з основних звукових форм раннього періоду. Фізіологічні шляхи розвитку звуків є достатньо різноманітними, внаслідок чого автор зазначає: один і той самий звук, одна й та ж остаточно узагальнена артикуляторна форма можуть бути результатом неоднакових метаморфоз. Іншими словами, два однакові звуки можуть мати неоднакову етіологію.

У історії розвитку мовлення професор І.О. Сікорський розрізняє два періоди. У першому періоді, на його думку, відбувається розвиток наслідувального мовлення (Echosprache) [4, С. 164], яке йде за типом механізмів, що діють рефлекторно. Таким шляхом виникають спочатку окремі звуки, а з 3- 4 місяці з'являються перші групи звуків, у формі ненормативних складових комбінацій.

На другому році життя, за даними автора, зароджується свідомість дитини "... та перші зачатки її вольових рухів починають, мабуть, прямувати і на систему наслідувального мовлення" [4, С. 165]. Таким шляхом, на думку автора, виникає довільна комбінація звуків. Перші кроки, які робляться в цьому напрямку, дають мовленнєві продукти більш недосконалі, ніж ті, зразки які давало "наслідувальне мовлення" першого періоду: "... всі спостерігачі відмітили, що звуки і звукові комбінації, які добре вдавалися в період наслідувального мовлення, тепер вельми часто не даються дитині і потребують більших зусиль та довготривалих вправ, перш ніж будуть знову набутими" [4, С. 165]. Цей факт, на думку Івана Олексійовича, пояснюється тим, що в цей час імпульси до складних мовленнєвих рухів виходять з іншого джерела, з інших кортикальних центрів. В цей період повинні встановитися асоціації між багатьма центрами і центром мовлення. Перші імпульси, що виникають автоматично з цього нового джерела, потрапляючи у центр мовлення, дифузно розливаються із нього по всім окремим механізмам. Насправді, в багатьох звуках, що вимовляються дитиною, бере участь вокальний механізм і там, де, за властивістю звуку, його не повинно бути, відтворюються замість глухих звуків – дзвінки: "... в дитячому мовленні часто помічаються більш-менш чітко артикульовані рухи язика і в тих випадках, де вимовляються одні губні звуки і, навпаки, більш чітко виражена дія губного затвора там, де на черзі знаходиться ряд одних язикових звуків" [1, С. 166]. І.О. Сікорський зазначає, що ще немає чіткого відособлення механізмів, і центральний імпульс

розливається деякою мірою мимо мети, захоплюючи більшою чи меншою мірою всі відділи різних механізмів. Але поступово виробляється відособленість приватних механізмів, і тоді імпульси йдуть вже по чітко виділених шляхах, що дає більш виразну диференціацію артикуляторних рухів і викликаних ними звуків. Дане розуміння механізмів породження мовлення, висунуте професором І.О. Сікорським на початку ХХ століття, цілком відповідає сучасним уявленням психолінгвістики та нейрофізіології мовлення.

Весь складний шлях, який проходить дитина в процесі вивчення фонетики рідної мови, на думку професора І. О. Сікорського, відображається в її дитячих словах. Щодня мовлення дитини збагачується новими словами, складеними до фонетичних вимог даного періоду, але автор зазначає, що в мовленні дитини існують слова давнього походження, "...що набули права громадянства в щоденному ужитку дитини, ці слова у вигляді живої традиції переходять день за днем від однієї фази розвитку в іншу" [4, С. 167]. Таким чином, за даними Івана Олексійовича, поряд зі словами досить досконалої конструкції, в активному власному мовленні дитини зустрічається багато продуктів первісної, недосконалої фонетичної творчості. Але, просуваючись вперед в розвитку, дитина систематично проводить "реформи" в своїй лексичі й реорганізує старі слова згідно з вимогами даного часу. Однак Іван Олексійович зазначає, що в своїх реорганізаціях дитина іноді заходить за належні межі, вносячи нові форми і туди, куди вносити їх не потрібно, так, наприклад, "... навчившись вимовляти звуки ш і р, вона не лише перетворює своє попереднє - голяца кася в гаряча каша, але в той же час починає нерідко говорити шад, рампа - замість правильного сад, лампа, який вона вже давно практикувала" [1, С. 168]. Такий характер словесного розвитку, на думку автора, слугує джерелом різноманітності і нестриманості дитячого мовлення, яскравого міксу міцних, стійких форм з довільними й незрозумілими відразу виключеннями. Але головне, на думку професора І.О. Сікорського, - вивчати мовлення дитини в історичному порядку тоді воно "... набуде сенсу та чіткої послідовності, отримає правильність і законодавчість" [1, С. 169].

Узагальнюючи основні положення з проблеми розвитку мовлення, І.О. Сікорський одним з перших у вітчизняній науці робить спробу створити план розвитку мовлення, починаючи з раннього періоду, закінчуючи періодом оволодіння дитиною розгорнутим фразовим мовленням та можливими порушеннями в перебігу даного процесу. Так, Іван Олексійович зазначає, що мовлення є результатом спільної діяльності трьох різних механізмів. З них вокальний і дихальний є цілком скоординованими вже з моменту першого подиху дитини. Два ж інших механізми - артикуляторний та дихальний (наскільки даний входить до складу мовлення) - знаходяться в цей час в абсолютно рудиментованому стані. З метою нормального перебігу процесу становлення та розвитку мовленнєвої системи професор І.О. Сікорський висуває ряд вимог або критеріїв її функціонування. Серед них провідне місце займає необхідність постійної стимуляції розвитку механізмів мовлення та забезпечення їх взаємної координації між собою, а також якомога раннє корекційне втручання за поміченого збою процесу мовленнєвого розвитку. На думку Івана Олексійовича, велике теоретичне значення для розробки питання патології мовлення має той факт, що деякі порушення мовлення є результатом недорозвинення або призупинення розвитку тих або інших мовленнєвих актів. До таких мовленнєвих вад він відносив порушення звуковимови, заїкування, порушення писемного мовлення та інші порушення, подібні до них.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Сикорский И.А. О развитии речи у детей // Еженедельная Клиническая Газета, изд. проф. Боткиным, 1882. Ссылки на данную работу даются по ее переизданию: СНЛС-II, с. 135-168.
2. Сикорский И.А. О косноязычии // Протоколы Общества Русских врачей. — СПб., 1882.
3. Сикорский И.А. Типы психических явлений в сфере нормальной и патологической // Международная клиника / Ред. проф. К.Ф. Славянский. — СПб.: Изд. Н.Н. Цылов. — С. 345-357.
4. Сикорский И.А. О лечении, воспитании и призрении отсталых и слабоумных детей // Сборник благотворительности. — СПб.: Изд. Имп. Человеколюбивого Общества, 1883. Ссылки на данную работу даются по ее переизданию: СНЛС-II, с. 294-334.
5. Сикорский И. А. Задачи гигиены воспитания в возрасте первогодетства // Вестник клинической и судебной психиатрии и невропатологии / Под. ред. проф. И.П. Мержеевского. — 1883. — Т. I.
6. Сикорский И. А. О заикании. — Санкт-Петербург: Издание Карла Риккер[а], 1889. — 314 с.

УДК: 376-056.

ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ ДО САМОУПРАВЛІННЯ МОВЛЕННЯМ У ПІДЛІТКІВ ІЗ ЗАЙКАННЯМ

Кривцова О. Я.

*В статті висвітлені проблеми самоуправління мовленнєвою діяльністю підлітками із зайканням.
В статье освещены проблемы самоуправления речевой деятельностью подростками с заиканием.*